

Jakob Medved

O načelih za pisavo tujih geografskih imen

Pravilna pisava in izgovorjava tujih geografskih imen dela velike težave tako nam geografom pri našem strokovnem in pedagoškem delu, kot dnevnemu časopisju, radiu, televiziji itd. Moderna sredstva množičnega obveščanja prinašajo različne tuje vplive in pojmovanja, kar ustvarja vedno večjo zmedo v pisavi in izgovorjavi tujih geografskih imen. To zmedo pa še pospešuje dejstvo, da Slovenci nimamo svojega atlasa sveta, razen skromnih šolskih atlasov, pa še te so nam pripravile hrvatske založbe. Zato je toliko bolj razveseljivo, da se je založba Mladinska knjiga odločila in vstavila v svoj program tudi izdajo slovenskega atlasa sveta. Ob pripravi tega atlasa se je pojavilo vprašanje pravilne pisave tujih geografskih imen. Za boljše osvetlitev celotnega problema pisave tujih geografskih imen je potrebno, da si najprej ogledamo obstoječa načela. Kaj pravi o tem Slovenski pravopis?

"Bolj ko je ime v splošni rabi, bolj je podomačeno, tako v pisavi kakor v izgovoru. Samo v domači, dostikrat prevedeni obliki pišemo:

- imena držav, pokrajin in otokov: Alzacija, Burgundija, Nova Fundlandija, Kikladi, Cejlon;
- občne pojme v sestavljeni zemljepisni obliki: Tevto-burški les, Mesinska ožina, Kapverdski otoki, Libijska puščava;
- imena večinoma vseh večjih rek: Donava, Laba, Aniža, Adiža, Tisa, Pad, Ren, Temza, Loara, Mozela, Garone, Rodan ali Rona, Sena, Nil, Misisipi;
- imena skoraj vseh gorovij: Alpe, Pirineji, Karpati, Voqezi, Krkonoši, Sudeti, Kavkaz, Himalaja, Kordiljere;
- imena nekaterih bolj znanih krajev: Pulj, Skoplje, Bitolj, Solun, Gradec, Videm, Oglej, Turin, Milan, Lizbona, Rim, Neapelj, Bruselj, Budinpešta;
- imena zemljepisnih pojmov, ki jih v celoti ali skoraj redno prevajamo: Tihi ocean, Velikonočni otok, Ognjena zemlja, Skalne gore, Reka sv. Lovrenca, Sv. Helena, Mrtvo morje" (1).

Kaj pravi o tem metodika geografskega pouka: "Načelno naj velja pravilo, da uporabljamo vsako geografsko ime v izvirni obliki in izvirni pisavi. So seveda izjeme. Vsekakor je treba paziti na pravilno transkripcijo in in pravilno naglašanje, zlasti velja to za angleška in francoska imena. V tem pogledu se moramo držati pravil slovenskega pravopisa" (2).

Med zahtevami slovenskega pravopisa in metodike so velika nasprotja. Avtor metodike je ta nasprotja začutil, zato se ni mogel v celoti strinjati s pravopisnimi pravili in je postavil zahtevo, da vsako geografsko ime pišemo v izvirni obliki. V okviru metodike geografskega pouka pa to vprašanje ni mogel temeljiteje obravnavati, zato je dostavil "odnosno v skladu s pravopisom".

Načela našega pravopisa o pisavi tujih geografskih imen so se mi že pri prvih poizkusih zdela nelogična in nedosledna. Kaj je znan kraj? Komu je znan, ali preprostem človeku ali izobražencu? Zakaj mi je Neapelj bolj znan kot Salzburg? Zakaj so mi mesta Turin, Milan, Lizbona, Bruselj in Florenca bolj znana kot npr. Zurich, Munchen, Koln itd. Zakaj moram pisati Tevto-burški les in Schwarzwald? Zakaj lahko pišem Ognjena zemlja ne smem pa napisati Veliki zaliv namesto Tajvana. Ali mi je Ognjena zemlja ali Tierra del Fuego bolj znana in če je, od kod mi je bolj znana? Ali pravopisno pravilo misli bolj znane kraje glede na bližino, glede na tesnejše stike in glede na večkratno prisotnost tega imena v našem vsakdanjem življenju ali pa mogoče na bolj znana poslovenjena imena. Če bi pravopisno pravilo slonelo na prvi hipotezi, potem smatram, da so Munchen, Zurich in New York našim ljudem ravno tako znani kot Lizbona, Bruselj ali Florenca. Zakaj jih torej ne smemo pisati v podomačeni obliki. Smatram, da ta hipoteza ni pravilna. Verjetno bo bolj ustrezala druga, o bolj znanih podomačenih oblikah. Da bi to hipotezo preizkusili, si moramo najprej ogledati, kdaj in odkod so ta imena prišla in kako so se pri nas "podomačila". Za ta namen sem pregledal vse geografske atlase, o katerih

sem predvideval, da so lahko vplivali na "podomačenje" tujih geografskih imen.

Med najstarejšimi atlasi, ki so jih uporabljale gimnazije na našem ozemlju, je ATLAS DER NEUSTEN GEOGRAPHIE, ki je izšel okrog leta 1842 (3). V večini primerov atlas uvaža nemška imena. Pri tem pa je dokaj nedosleden. Izvirna imena uporablja v anglosaškem svetu, Franciji, Španiji ter deloma v Rusiji (Mértwoj Bay, Swiatoi nos itd.). Ponemčena imena se uveljavljajo zlasti v Italiji (Mailand, Neapel, Turin itd.) na Bližnjem in srednjem vzhodu, na Kitajskem itd. Nekoliko pozneje je izšel Grossov atlas (4), ki je uvedel že bolj dosledno nemško transkripcijo tujih geografskih imen, zlasti v Italiji, v Portugalski (npr. prvič se pojavi ime Lisabon, toda v oklepaju je že vedno izvirno ime Lisboa), v Rusiji in Bolgariji. Izvirna imena pušča v anglosaškem, francoskem in španskem področju. Kocenov atlas (5) pomeni nadaljnji korak v ponemčevanju geografskih imen, zlasti za Srednjo Evropo (kjer izginejo zadnja poljska imena), Italijo, Vzhodno Evropo in Afriko.

Prof. Simon Rutar in Fran Orožen sta priredila prvi zemljepisni atlas za ljudske šole s slovenskim učnim jezikom za Kranjsko in Primorsko (6). Ta prvi slovenski šolski atlas je povzel nemške kriterije za pisavo tujih geografskih imen. Podobno kot Nemci sta začela tudi Rutar in Orožen temeljito sloveniti vsa imena gorovij, rek, zalivov, morij, otokov, polotokov, rtov, jezer itd. Verjetno je na tej stopnji razvoja slovenske kulture in slovenskega naroda bilo potrebno dokazati, da imamo tudi Slovenci svoja geografska imena in svoje geografske termine. Pri slovenjenju zalivov, morij, polotokov in otokov sta izredno dosledna, ne glede na različna jezikovna področja. Precej drugačne kriterije pa uporabljata pri krajevnih imenih, saj sprejmeta vrsto nemških imen (npr. Lissabon, Turin) ali pa jih skušata "podomačiti" (npr. Napulj, Milan). Pri pisavi angleških, francoskih in španskih imen obdržita v celoti nemške kriterije, razen redkih izjem (npr. Novi Jork). Vsa slovanska imena pišeta v podomačeni obliki.

Z Zemljepisnim atlasom za ljudske šole s slovenskim učnim jezikom (7) je Orožen dosegel velik napredek, zlasti v metodičnem pogledu, ki ga vse do danes še nismo presegli. Pri pisavi tujih geografskih imen je obdržal enaka načela. Dosledno sloveni nemška in slovanska geografska imena, medtem ko francoska, angleška, portugalska, španska in nekatera madžarska imena piše v izvirni obliki (npr. Keekemet, Szegedin). V naslednjem atlasu, ki je bil namenjen ljudskim šolam s slovenskim učnim jezikom na Koroškem in Štajerskem (8) je Orožen še bolj jasno izoblikoval kriterije za pisavo tujih geografskih imen. V "podomačeni" obliki piše vsa tista geografska imena, ki jih prevajajo tudi Nemci;

torej dosledno uveljavljanje nemških kriterijev pri pisavi tujih geografskih imen.

Prvi šolski atlas v predvojni Jugoslaviji ohrani v glavnem Orožnova načela pri pisavi tujih geografskih imen, lahko pa opazimo malenkosten napredek (9). Pri vrsti italijanskih in nemških mest piše v oklepaju tudi izvirno ime (npr. Neapelj - Napoli) ali pa uvaža samo izvirna imena (Torino, Milano itd.). Novi atlas za osnovno šolo (10), ki ga je izdala založba Učila v Zagrebu pomeni kljub skromnemu obsegu velik kvaliteten napredek pri pisavi tujih geografskih imen. Urednik slovenske izdaje prof. T. Oblak je verjetno imel tehtne razloge, da ni upošteval pravopisnih pravil pri pisavi tujih geografskih imen, saj piše Skopje, Pula, Lisboa, Bitola, Torino, Milano, Venezia itd. namesto Skoplje, Pulj, Lizbona, Bitolj, Turin, Milan in Benetke, kot zahtevajo pravopisna pravila.

Najnovejši dosežek je Veliki šolski atlas, ki ga je izdala založba Učila v Zagrebu. Urednik je Z. Dugački, slovensko izdajo pa je uredil dr. V. Bohinec (11). Pri pisavi tujih geografskih imen pomeni ta atlas velik korak nazaj v primerjavi z Oblakovim atlasom ali pa z atlasom iz leta 1923. Pri pisavi krajevnih imen uveljavlja stara Orožnova načela, pri pisavi imen pokrajin in gorovij pa je brez vsakih načel (npr. Teutoburška šuma, Thurinški les, Schwarzwald, Švabska jura, Schwaben, Saška, Schleswig - Holstein, Galicija, Rostocze itd.). V Poljski pri imenih gora dosledno uporablja poljska imena, čim pa preidemo poljsko mejo ti kriteriji več ne veljajo. Podobna mešanica "podomačenih" in izvirnih imen je v obeh Amerikah in na ostalih celinah.

Če sedaj po bežnem pregledu razvoja "podomačevanja" tujih geografskih imen skušamo na kratko povzeti od kod se je uveljavila taka transkripcija tujih geografskih imen, lahko ugotovimo naslednje:

1. Nemški vpliv in germanizacija sta povzročili dve posledici:

- s prevodi nemških atlasov smo sprejeli tudi njihove kriterije za pisavo tujih geografskih imen ter sprejeli vrsto imen iz nemščine;
- borba proti germanizaciji je sprožila težnjo po slovenizaciji tujih geografskih imen, še prav posebno pa v nemški sferi.

2. Srbohrtvaski vpliv je napravil veliko škodo, zlasti zato, ker Slovenci nismo sami izdajali svojih šolskih atlasov, temveč so jih za nas pripravljale hrvatske založbe. S tem je polagoma prodiral tudi vpliv fonetičnega pravopisa (piši kakor govoriš), ki se je zlasti uveljavil pri ruskih imenih (Kijev, Jergeni, Onjeper) in pri številnih imenih v nekdanjem kolonialnem svetu.

Obstoječa pravopisna pravila o pisavi tujih geografskih

imen se torej niso izoblikovala na osnovi nekih zakonitostih ali pravilih, temveč so samo poizkus "legalizacije" stvarnih razmer, ki so se izoblikovale pod tujim vplivom. Zaradi tega se nobeno pravilo ne da dosledno uporabljati, temveč velja samo za določene primere, ki jih je nemški ali srbohrvatski vpliv že "podomačil". Pri praktični uporabi ustvarjajo veliko zmedo, zlasti zato, ker je pri določenih državah vse dovoljeno, drugod pa lahko pišemo samo izvirna imena. Posledice tega so, da se uveljavljajo taka imena, kot jih bolj ali manj vesten prevajalec prevede iz srbohrvaščine, z vso obvezno navlako iz nemščine in našimi tendencami, ki izvirajo iz časov borbe proti germanizaciji. S temi načeli si ne moremo dosti pomagati pri izdelavi obširnega geografskega atlasa sveta, še večje težave pa povzročajo pri učno vzgojnem delu na vseh razvojnih stopnjah šolanja naše mladine.

Problem pisave tujih geografskih imen zahteva načelno rešitev. Pri tem obstajata dve alternativni:

- ali vztrajati pri načelih našega pravopisa ter nadaljevati sistem "podomačevanja" tujih geografskih imen;
- ali preiti na nova načela, t.j. izvirno obliko.

Za prvo varianto govori težnja po upoštevanju pravopisnih pravil, naša tradicija in vzori, zlasti starejših šolskih atlasov drugih narodov. Pri tem bi morali nadaljevati pot, ki jo že dolgo časa z velikim čutom za prevajanje tujih imen opravlja prof. S. Ilešič. Toda po ustaljeni praksi se nikakor ne bi mogli izogniti dvojnosti kriterijev, ki so pri nas že ustaljeni. Razen tega pa bi imela ta varianta tudi vrsto negativnih posledic. Učenec bi res imel nekaj manj težav pri osvajanju tujih geografskih imen, toda kvaliteta in uporabnost teh imen bi bila dosti slabša. Učenec ne bi znal brati tuje geografske karte, ne bi spoznal geografskih terminov v tujih jezikih in ne bi znal brati niti njegovega voznega reda. Tuja geografska imena bi osvajal samo iz ozkega slovenskega vidika, ne pa iz širokega mednarodnega obzorja.

Uvajanje novih načel pri pisavi tujih geografskih imen se je pri nas šele začelo, medtem ko so mnoge tuje države ta načela že v celoti uveljavile. Zastajanja za mednarodnim razvojem je predvsem krivo dejstvo, da naša država samo formalno sodeluje z mednarodno komisijo za geografska imena pri OZN; nas je zastopal dr. Velebit. Kolikor vem, naši geografi pri tej komisiji ne sodelujejo in ne sprejemamo nikake literature o splošnih sklepih in o stališčih posameznih držav o pisanju njihovih geografskih imen. Čeprav komisija aktivno dela že skoraj dve desetletji, je njeno delo pri nas skoraj neznano. Spoznamo ga lahko le po rezultatih v modernih geografskih atlasih, ki jih izdajajo razne založniške hiše v Zahodni in deloma tudi v Vzhodni Evropi.

Osnovno načelo, ki ga osvajajo sodobni geografski atlas, je, da vsako tuje geografsko ime pišemo v izvirni obliki. Pisava geografskih imen v podomačeni ali prevedeni obliki ni dopustna, domača imena "bolj znanih krajev" lahko poleg izvirnega imena damo v oklepaj. V jeziku naroda ali države, ki atlas izdaja, so samo imena za njen nacionalni ali državni teritorij, imena drugih držav ter morij, podmorskih oblik in zalivov izven teritorialnega pasu posamezne države, odnosno njene posesti.

Uveljavljanje teh načel pri pisavi tujih geografskih imen ni samo nujna posledica vedno večjega zbliževanja in gospodarskega sodelovanja med posameznimi državami sveta, načela nevmešavanja v notranje zadeve drugih držav in pravega internacionalizma, temveč mnogo prispeva k večji kvaliteti in praktični vrednosti osvojenega topografskega znanja. Vsa geografska imena postanejo splošno veljavna, internacionalna in so uporabna v katerem koli jeziku brez prevajanja. Z osvojitvijo teh načel odpadejo tudi vse dileme, ki izvirajo iz dosedanjih pravil o pisanju tujih geografskih imen.

Pri praktičnem uveljavljanju teh načel ni posebnih težav v tistih deželah, kjer je uvedena latinica. Precejšnje težave pa nastopajo pri pravilni pisavi ruskih, kitajskih, japonskih, arabskih in še nekaterih drugih imenih. Vrsto ruskih imen smo doslej pisali fonetično, sedaj je potrebno vskladiti pisavo teh imen s splošnimi načeli. Posluževal sem se predvsem načel, ki so jih postavili Rusi o pisavi njihovih imen v latinici. Kljub temu pa posamezni narodi v Evropi le dokaj različno pišejo ruska imena. Npr. Francozi pišejo Ladožskoe ozero, Vostočno-Sibirscoe more; v ZRN pišejo Ladožskoje ozero, Vostočno-Sibirskoje more; v DRN pišejo Ladozhskoje ozero, Vostotschno-Sibirskoje more; Angleži pa Ladozhskoye ozero in Vostochno-Sibirskoye more. Razlike so torej predvsem v pisavi "j" pred "e" in pri pisavi č, š, in ž. Po ustnih informacijah z uredništva pri Aldus Books-u v Londonu in uredništva pri založbi Haack v Gothi tudi oni razmišljajo o tem, da bi za pisavo ruskih in celo kitajskih imen uvedli naš š, č in ž ter odpravili j pred e. Pri transkribciji kitajskih in japonskih imen sta obstajali dve varianti - angleška in nemška. Iz že zgoraj navedenih razlogov sem se odločil za slovensko transkribcijo. Geografska imena v Indokini, Indiji in Indoneziji niso delala posebnih težav, pišemo jih lahko po načelih kot so jih sami postavili. Mnogo več dela pa je zahtevalo dejstvo, da prevladajo imena iz kolonialne dobe, ki jih je bilo treba opustiti in vnesti izvirna imena (npr. Iravadi - Erawadi Myit, Vzhodni Gati - MaTaya Parvata, Mahendra Parvata, Zahodni Gati - Sahiyadri, Dekan - Dakshin Pathar, Madras - Chennapattanam, Bombay-Mumbai, Ganges - Ganga itd.). Podobni kriteriji veljajo za dežele Bližnjega in Srednjega vzhoda. V arabskem svetu se na vzhodu uveljavlja angleška, na zahodu pa fran-

coska transkribcija. V ostalih afriških deželah pišemo geografska imena v taki transkribciji, kakršen je uradni jezik v posamezni državi.

Atlas, ki bo tuja geografska imena pisal v izvirni in neprevedeni obliki, bo za razumevanje tujih imen moral vsebovati tudi dokaj obširen slovar osnovnih terminov v različnih jezikih. Za pravilno izgovorjavo tujih geografskih imen bi morali pri šolskih atlasih (v kolikor jih bomo sploh dobili) nakazati tudi približno izgovorjavo. Ta zahteva ne izhaja samo iz modernih načel o pisavi tujih geografskih imen, saj je bila aktualna že doslej, zlasti pri angleških, francoskih, španskih, portugalskih, finskih, poljskih, madžarskih, italijanskih in številnih drugih imenih. Sedaj se je samo še razširila, v skladu z uvajanjem enotnih načel za vse dežele sveta.

Literatura:

1. SLOVENSKI PRAVOPIS, DZS, Ljubljana 1962.
2. M. ZGONIK: METODIKA GEOGRAFSKEGA POUKA, DZS, Ljubljana 1960.

3. ATLAS DER NEUESTEN GEOGRAPHIE ZU DER GEOGRAPHISCHEN LEHRBUCHER FÜR K. K. GYMNASIEN, Wien 1842
4. RUDOLPH GROSS: NEUER GEOGRAPHISCHER SCHUL-ATLAS, Stuttgart.
5. KOZZEN: SCHUL-ATLAS, Wien 1895
6. SIMON RUTAR-FRAN OROŽEN: ZEMLJEPISNI ATLAS za ljudske šole s slovenskim učnim jezikom, Dunaj 1899.
7. FRAN OROŽEN: ZEMLJEPISNI ATLAS za ljudske šole s slovenskim učnim jezikom, Dunaj 1902.
8. FRAN OROŽEN: ZEMLJEPISNI ATLAS za ljudske šole s slovenskim učnim jezikom, Dunaj 1909.
9. ZEMLJEPISNI ATLAS kraljevine S.H.S. Ljubljana 1923.
10. TONE OBLAK: NOVI ATLAS ZA OSNOVNO ŠOLO, Zagreb 1960.
11. dr. V. BOHINEC: VELIKI ŠOLSKI ATLAS, Zagreb 1968.
12. DER GROSSE BERTELSMANN WELTATLAS, Gutersloh 1966
NEW RELIEF WORLD ATLAS, London 1966
HAACK GROSSER WELTATLAS, Gotha 1967.

Darko Radinja

Mednarodno hidrološko desetletje in geografija

V težnji, da bi čim bolj napredovala osnovna hidrološka raziskovanja po svetu, je Unesco, Institucija Združenih narodov za prosveto, znanost in kulturo, na svoji 13. generalni konferenci 1964. leta proglasila za obdobje 1965 - 1974 posebno, hidrološkemu raziskovanju posvečeno desetletje - IHD.

Tovrstno pobudo je narekovalo predvsem dejstvo, da v današnjem svetu zelo naglo naraščajo populacija, urbanizacija in industrializacija prostranih področij, ki trošijo ogromne množine vode. Oskrbovanje z vodo je zato vedno zahtevnejše; marsikje pa je zašlo že v resno stisko, ko so z rapidnim naraščanjem potrošnje načeli vodne zaloge posameznih pokrajin in s tem ogrozili vodno ravnotežje v njih. Zato je marsikje po svetu vprašanje vodnih zalog čedalje bolj pereče; smotrno gospodarjenje z vodo so zato uvrščali med osnovne probleme današnjega sveta. Pri tem pa ne gre samo za vodne zaloge

oziroma vodno kapaciteto posameznih področij, temveč tudi za vprašanje uporabnosti vode, za njeno čistost oziroma onesnaženost. S tem pa se odpirajo širša vprašanja ne samo za hidrološko temveč tudi splošno ekologijo posameznih pokrajin.

Ker sta vodovje in vodno gospodarstvo v raznih pokrajinah različno pomembna faktorja, so v posameznih delih sveta potrebne tudi različne hidrološke študije. Zato je delovni program IHD razdeljen v tri skupine:

1. V pokrajinah, ki imajo zelo pomanjkljive vodne meritve oziroma so celo brez teh meritev - take pokrajine pa sestavljajo še vedno 53% zemeljskega površja - naj bi po programu IHD ustanovili najprej hidrološke postaje, da bi sčasoma dobili vpogled v osnovne poteze vodne bilance teh dežel.
2. V deželah, kjer pa vsaj za krajša obdobja meritve